

tepav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

2. MERİH CELASUN'A SAYGI GÜNÜ

PROF. DARON ACEMOĞLU

"BAZI MİLLETLER NEDEN BAŞARISIZ OLUR?"

20.06.2012

Bazı Milletler Neden Başarısız Olur: Gücün, Zenginliğin ve Yoksulluğun Kökenleri

Ülkeler arasında kişi başına düşen gelir seviyeleri arasındaki farkın açıklaması nedir? Bu soru daha önce de defalarca soruldu. Etrafımızı çevreleyen modern çağda ülkelerin zenginlikleri arasındaki bu uçurum, Adam Smith, modern iktisadın başladığı nokta olarak kabul edilen Ulusların Zenginliği kitabını 1776 yılında yazdığı en zengin ile en yoksul milletler arasındaki uçurum 4 ya da 5 kattı. Bugün ise bu fark 40 katın üzerinde. Peki, nasıl oluyor da, kimi uluslar refah düzeyi ve yoksulluk, sağlık ve hastalık, gıda ve kıtlık açısından diğerlerinden bu kadar farklı bir konumda olabiliyor?

Bununla ilgili çok sayıda teori mevcut. Popüler medyaya bakarsanız –hatta Nature ve Science gibi kimi saygın dergilerde bile – coğrafi faktörlerin bu farkın en büyük açıklaması olduğunu savunan çok sayıda makaleye rastlarsınız. İklim, toprak kalitesi, hastalıklar ve çevre; bunların tümü zenginliği belirleyen etmenler olarak ortaya koyulmaktadır. Ancak kanıtlara baktığınızda, bu coğrafi faktörler o kadar da önemli görünmemektedir. Örneğin bugün çok zengin olan kimi ülkeler geçmişte aynı toprak kalitesine sahip olan diğer ülkelere kıyasla hayli yoksuldular.

Daha geniş kabul gören bir diğer açıklama ise kültürel faktörlerin önemine ilişkindir. Örneğin, Katolikler ile Protestanlar (Max Weber’in savunduğu gibi), Hıristiyanlar ile Müslümanlar ya da Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki kültür farklarının ekonomik farklılıklara yol açtığına dair iddialar duymuşsunuzdur. Kimileri ise Asyalı ve Asyalı olmayan değerlerden dem vurur ya da Afrikalıların çalışmaya bakışından söz eder. Kültürel faktörlerin önemi Kuzey Amerika ile Latin Amerika’nın İber kültürleri arasındaki farklar için de yaygın bir açıklama olarak gösterilmektedir.

Akademisyenler ve gazeteciler arasında yaygın olan bir diğer görüşe göre farkı yaratan şey “aydınlanmış liderlik” kavramı, – yani zenginliğe giden yolu açan şey ya liderlerin ya da onların danışmanlarının doğru fikirleri olduğudur. Aslında, bu görüşün en iyi mikro ve makro ekonomi politikalarını geliştirmekle uğraşan ve bir ulusun nihai başarısında kritik bir önemi olduğuna inanılan ekonomistlere çekici gelmesi hiç de şaşırtıcı değil.

Bununla birlikte, tüm bunların milletler arasındaki zenginlik farklarını açıklama gücü görece çok azdır. Çok değil, sadece 40 yıl önce pek çok düşünürün Konfiçyüs değerlerinin zararlı etkilerinden bahsediyor olduklarını hatırlayalım. – Bugünse, aynı kültürel özelliklerin Çin’in büyümesine temel oluşturduğu savunuluyor. Ulusları yoksulluğa mahkum eden ekonomi politikaları bu kadar çok sayıdayken, bu politikaların yanlışlıkla uygulanmadığı eninde sonunda ortaya çıkacaktır. Bunlar kasıtlı olarak uygulanmaktadır. Bir başka deyişle, yoksulluğun sebeplerini liderlerin vurdumduymazlığı veya cehaletinde değil, müşevviklerinde aramak gerekir. Dilerseniz açıklayayım.

Kurumlar: Kapsayıcı mı, Dışlayıcı mı?

Bizim teorimiz kurumların yapısına, yani ekonomik ve siyasi hayatımızı düzenleyen resmi veya gayri resmi kurallara dayanmaktadır. Şüphesiz, yatırım ve inovasyon için elverişli ortamı sağlayan belirli ekonomik kurumlar vardır – mülki haklar, sözleşmelerin uygulanması vb. Bir ulusun yeteneğini en iyi şekilde göstermesini sağlayacak eşit şartlar sağlayabilen kurumlar “kapsayıcı ekonomik kurumlar” olarak adlandırılmaktadır.

Bununla birlikte, kapsayıcı ekonomik kurumlar, kural değil istisnadır. Bu durum tüm dünyada tarih boyunca olduğu gibi bugün de geçerlidir. Geçmişte olduğu gibi bugün de pek çok millet, mülkiyet haklarını koruyamayan, asayiş ve düzen sağlayamayan, anlaşmazlıkları çözüme kavuşturamayan ya da yenilikçiliği ödüllendirmeyen dışlayıcı kurumlara sahiptir. Bu kurumlar kesinlikle eşit şartlar sağlamamakta ve bu nedenle sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik edememektedir.

Ancak, daha önce de söylediğim gibi bu dışlayıcı kurumlar kazara oluşturulmuş kurumlar değildir. Bunlar kaynakları toplumun elinden alarak az sayıda kişinin yararına kullanmak için politik açıdan güçlü olanlar tarafından tasarlanmıştır. Böylesi kurumların devamlılığı ise gücü ve olanakları elitlerin ellerine veren dışlayıcı siyasi kurumlarca sağlanır. Bu elit grup aslında, bu dışlayıcı kurumları oluşturur, onların yaşamasını sağlar ve bunlardan faydalanır.

O halde asıl soru şudur: Neden bu dışlayıcı kurumlar ortaya çıkmakta ve varlıklarını sürdürebilmektedirler? İşte bu noktada denkleme siyaset dahil olmaktadır. Dışlayıcı siyasi kurumlar iktidarı bir grup azınlığın eline verdiğinde, siyasi gücü tekeline alan bu gruplar, iktisadi büyümeyi teşvik etmeyen bu kurumların varlıklarını sürdürmelerini sağlar. Bunu bir örnekle açıklayayım.

Örnek Olay İncelemesi: Güney Amerika

Bu dışlayıcı kurumların ortaya çıkışını ve varlıklarını sürdürüşünü ortaya koyabilecek en iyi laboratuvar Yeni Dünya’dır. Amerika, farklı kurumların nasıl şekillendiğini, farklı siyasi çevrelerde nasıl destek bulduklarını ve bunun karşılığında nasıl devasa bir ekonomik farklılığa yol açtıklarını anlamak için mükemmel bir örnektir.

Yeni Dünya’daki ekonomik ve siyasi kurumlar, büyük ölçüde 16. yüzyılın başlarında başlayan sömürgecilik deneyimleriyle şekillendirilmiştir. Francisco Pizarro ve Hernán Cortés’in de benzer hikayeleri olsa da ben bugün Arjantin ve Uruguay toprakları olan, Güney Amerika’nın güney konisinde 1516 yılında sömürgeciliği başlatan bir İspanyol olan Juan Díaz de Solís’in hikayesiyle başlamak istiyorum. De Solís’in önderliğinde, üç gemi ve 70 adamlık mürettebat güzel hava anlamına gelen Buenos Aires şehrini kurdular. Arjantin ve Uruguay oldukça verimli topraklara ve uygun bir iklime sahiptir. Elverişli toprak ve iklim yapısı sayesinde, 1516’dan sonraki yaklaşık yüz yıl boyunca, oralarda çok yüksek kişi başına gelir seviyelerine ulaşıldı.

Bu alanların sömürgeleştirilmesi yine de tümüyle bir başarısızlıktı zira İspanyollar belirli bir sömürgecilik modeli ile buraya ulaşmışlardı. Bu model altın, gümüş bulmak ve belki de en önemlisi kendileri için çalışacak Kızılderilileri yakalayıp köleleştirmekti.

Ne yazık ki, sömürgecilerin bakışıyla, bu bölgenin Charrúas ve Querandí olarak bilinen yerli nüfusu, yerleşik bir düzene sahip olmayan avcı topluluklarının oluşturduğu küçük çetelerdi. Bu grupların dağılımı olarak yaşamaları İspanyollar için yakalanmalarını çok zorlaştırmaktaydı. Ayrıca kendi içlerinde bir hiyerarşiye sahip değillerdi ve bu yüzden onları çalışmaya zorlamak da çok zordu. Kızılderililer savaşıyorlar karşı koydu, Solis'i yakaladı ve o tarih kitaplarına en ünlü istilacılardan biri olarak girmeden onu ölüme yolladı. Geride kalan İspanyollar köle gibi çalıştıracakları yeterli sayıda Kızılderili bulamadılar ve açlık baş gösterince de birer birer ölmeye başladılar.

Mürettebatın geri kalanı Asuncion, Paraguay olarak bilinen bölgeye doğru ilerlediler. Burada istilacılar Charrúas ve Querandílere biraz benzeyen bir grup Kızılderili ile karşı karşıya geldi. Ama Guaraniler biraz farklıydı. Daha yoğun yerleşimlerde yaşıyorlardı. Ayrıca prens ve prensesin bulunduğu bir elit sınıfa sahip hiyerarşik bir toplum oluşturmuşlardı. Geri kalanlar ise bu elit grup için çalışmaktaydı.

İstilacılar derhal bu hiyerarşiyi devraldılar ve elitlerin yerine geçtiler. Bazıları prenseslerle evlendi. Guaranileri besin maddesi yetiştirme işlerinde çalıştırdılar ve sonunda de Solis'in gerçek mürettebatından geriye kalanlar, yüzyıllar boyu varlığını sürdürecektir olan başarılı bir sömürgecilik çalışmasına imza atmış oldular.

Guaraniler arasında oluşturulan kurumlar Latin Amerika'nın diğer bölgelerinde oluşturulan kurumlarla aynıydı: Zorla çalıştırma ve elit İspanyollara arazi tahsisleri. Yerliler, elitler onlara ne ücret verirse versin çalışmaya zorlandılar. Sürekli olarak baskı altındaydılar. Sadece çalışmaya değil aynı zamanda elitlerin onlara satmaya çalıştığı şeyleri almaya da zorlanıyorlardı. Bu ekonomik kuruluşların ekonomik büyümeyi desteklememesi hiç de şaşırtıcı bir durum değil. Bu sistemin temelini oluşturan politik kurumların, varlığını sürdürmesi ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeyen iktidar sahibi elitler sınıfını tekrar tekrar yeniden yaratmasını da garipsememek gerekiyor.

Ancak başta sorduğumuz soru hala geçerli: İki kaşif ekibinin kaderinde kritik rolü oynayan şey kurumsal faktörler değil de coğrafya, kültür ya da aydın liderlik vasıfları mıydı?

Örnek Olay İncelemesi: Kuzey Amerika

17. yüzyılın başlarında ve Güney Amerika'nın yaklaşık bin mil kadar kuzeyinde, Kuzey Amerika'ya gönderilmiş olan elit kaptanlardan ve aristokratlardan oluşan Virginia Şirketi modeli, İspanyol istilacıların modeline önemli ölçüde benzemektedir. Virginia Şirketi de altın peşindeydi ve aynı zamanda Yerlileri yakalayabileceklerini ve zorla

çalıştırabileceklerini düşünüyordular. Ancak ne yazık ki onların karşılaştıkları koşullar da Arjantin ve Uruguay'daki istilacıların karşılaştığı koşullara oldukça benzerdi.

Anonim şirketler, yerleşimcilere bu örnekte de yiyecek sağlamak için çalışmak konusunda isteksiz ve dağınık bir biçimde yerleşmiş olan bir Yerli grubuyla karşılaştı. Bu nedenle bölgenin yerleşimcileri açlıkla boğuştukları bir dönemden geçtiler. İspanyolların kuzeye doğru ilerleme seçenekleri varken, Virginia Şirketi'nin kaptanlarının (yerleşimcilerin) elinde bu seçenek yoktu. Sonuç olarak bu yeni medeniyet var olamadı.

Bu nedenle ikinci bir strateji geliştirdiler. Yerlileri köleleştiremedikleri ve zorla çalıştıramadıkları için, bir kölelik sözleşmesi sistemiyle Yeni Dünya'ya kendi alt katman toplumlarını ithal etmeye karar verdiler. Bunu daha net biçimde anlayabilmeniz için, müsaadenizle vali Sir Thomas Gates ve yardımcısı Sir Thomas Dale tarafından yürürlüğe konulan Jamestown kolonisi yasalarından doğrudan alıntı yapacağım:

Koloniden kaçarak Yerlilerin yanına gitmeye çalışanlar ölümle cezalandırılacaktır. Bir bahçeyi, bir kamusal ya da özel şarap bağını soyan ya da mısır çalan ölümle cezalandırılacaktır. Koloninin hiçbir üyesi bu ülkenin herhangi bir malını bir kaptana, denizciye, efendiye ya da gemiciye, koloni dışına çıkarılmak ya da kendi özel kullanımı için satmayacak ya da vermeyecektir. Girişimde bulunanlar ölüm cezasına çarptırılacaktır.

Bu yasalara bakınca iki şey hemen göze çarpmaktadır. Birincisi, İngiliz sömürgelerin kimi zaman verdikleri imajın aksine, Virginia Şirketine kurma imtiyazı verilen Jamestown kolonisi mutlu ve karşılıklı anlaşmaya dayalı bir yer değildi. Yerleşimcilerin yapacağı hemen hemen her şey ölüm ile cezalandırılıyordu. İkincisi, şirket endişe edilmesi gereken gerçek sorunlarla karşı karşıyaydı: Toplumun alt katmanını oluşturmak için getirilen yerleşimcileri kaçırmaktan ya da dışarıyla ticaret yapmaktan alıkoymak olağanüstü derecede zordu. Virginia Şirketi bu nedenle bu sistemi birkaç yıl daha yürürlükte tutmak için mücadele etti ancak nihayetinde bu alt katmanı topluma enjekte etmenin kolay bir yolu bulunmadığına karar verdi.

Sonunda, üçüncü bir strateji geliştirdiler; geriye kalan tek seçeneğin yerleşimcilere ekonomik teşvikler olduğu hayli radikal bir strateji. Bu durum Jamestown'da 1618'de kurulan ve headright (Amerika yerlilerine topraklarını kullanma karşılığında ödenen pay) olarak bilinen sistemi ortaya çıkardı. Bu sistem özünde, yerleşimcilerin topraktan yasal bir pay vererek toprağı işletmeleri karşılığında toprağın mülkiyet hakkının korunmasına dayanıyordu. Ancak ortada bir sorun vardı. Yerleşimciler özellikle çalınan bir mısır başağının bile ölüm cezasıyla cezalandırıldığı bir ortamda mülkiyet haklarının güvende olduğundan nasıl emin olabilirlerdi?

Bir sonraki yıl, bu ekonomik teşvikleri güvenilir kılabilmek adına, Genel Kurul yerleşimcilere siyasi haklar da önerdi. Bu ise aslında onlara, daha kapsayıcı siyasi kurumlar yoluyla kendi kararlarını kendilerinin verebilecekleri, toplumun alt katmanından daha yüksekte bir konuma geçmelerini sağlıyordu.

Dersler

Bu tarihsel örnekler çok sayıda önemli ders içermektedir. İlki, kapsayıcı ekonomik ve siyasi kurumlar arasında net bir pozitif geribildirim bulunduğuudur. Mülkiyet haklarını koruyan, herkes için eşit şartlar sağlayan ve yeni yeteneklere yatırımı teşvik eden kapsayıcı ekonomik kurumlar; kaynakları azınlıklar lehine çoğunluğun elinden alma üzerine yapılanmış bulunan dışlayıcı ekonomik kurumlardan daha fazla oranda ekonomik büyüme dostudur. Kapsayıcı ekonomik kurumlar, kapsayıcı siyasi kurumları desteklemekte ve onlar tarafından desteklenmektedir. Kapsayıcı siyasi kurumlar siyasi gücü çoğulcu bir şekilde dağıtarak siyasi merkezileşmeyi ve böylelikle hukukun üstünlüğünün yerleşmesini teşvik etmektedir. Tüm bu unsurlar aynı zamanda mülkiyet haklarının korunması ve kapsayıcı bir piyasa ekonomisinin yerleşmesi için de son derece önemlidir.

İkinci önemli ders, ülkelerin arasındaki refah düzeyi uçurumlarının nedenlerini anlamak için hiçbir alternatif teorelinin açıklayıcı gücü bulunmadığıdır. Refah düzeyleri arasındaki farklılıklar çoğunlukla 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında oluşmuştur. Peki neden?

Ele aldığımız örnekler bize çok sayıda fikir vermektedir. Güney ve Kuzey Amerika arasındaki farklılığın nedeni coğrafya değildi. Eğer öyle olsaydı, en azından Güney Amerika'nın topraklarının çok daha fazla bölümünün tarımsal üretime elverişli olması sömürgecilik döneminde daha fazla nüfus yoğunluğunu desteklemiş olurdu. Ancak Güney Amerika sonunda Kuzey Amerika'dan daha yoksul kaldı. Resmin tersine dönüşü, sadece coğrafi faktörlerin etkisi ile açıklanamaz. Bunun nedeni kültürlerinin farklılığı da değildi. Aslında, İspanyol ve İngiliz sömürgecilerin seçtikleri hedeflerin ve yöntemlerin benzerliği oldukça dikkat çekicidir. Dinleri ve kültürleri farklı olsa da aynı amacın peşindeydiler ve buna ulaşmak için aynı yolu izliyorlardı. Ancak bölgedeki koşullar İspanyolların başarmak istediklerine ulaşmasına, İngilizlerin ise ulaşamamasına yol açtı. Farklılığın aydınlatıcı liderlikle de bir ilgisi yoktu. Şayet öyle olsaydı, İspanyol liderler olmak istediklerinden çok daha başarılı olurlardı. Virginia Şirketi, Sir Thomas Dale ve Sir Thomas Gates olamadı.

Güney Amerika ile Kuzey Amerika arasındaki farklılığın ana nedeni bu bölgelerde ortaya çıkan ekonomik ve politik kurumların farklılığıydı. İspanyollar kendilerini ve krallarını zenginleştirecek dışlayıcı kurumlar oluşturmayı başardıkları için, imparatorluklarının uzun vadeli ekonomik kalkınması büyük ölçüde engellenmiş oldu. . İngilizler ise böyle dışlayıcı kurumlar kurmada başarısız oldular. Bunun yerine orada kapsayıcı kurumlar

gelişmeye başladı. 19. yüzyıla gelindiğinde Birleşik Devletler yeni teknolojilerin ve ekonomik fırsatların avantajlarından daha iyi yararlanılabilecek bir yer oldu.

Elbette hikaye bu anlattığımızdan çok daha karmaşık. Sömürgeci kurumlar uzun zaman önce kayboldu, pek çoğu daha 19. yüzyılda ortadan kalktı. *Bazı Milletler Neden Başarısız Olur'un* önemli bir kısmı kurumsal değişim sürecinin önceden atılan adımlara nasıl bağımlı olduğunu (path dependence - izlek bağımlılığı) ve bu bağlamda oluşturulan yeni kurumların mevcut kurumların ne ölçüde dışlayıcı olduğundan etkilendiğini açıklamaya ayrılmıştır. Bu nedenle, Birleşik Devletler'e ve örneğin Meksika'ya bağımsızlığın gelişinin böylesine keskin biçimde farklı olması şaşırtıcı değildir. İlkinde, bağımsızlık kapsayıcı kurumların gelişiminin bir parçası idi. İkincisinde ise, bağımsızlık, sömürgeci elitlerin İspanya'daki politik değişimlerin, toplumu idare etme ve yerli halkı baskı altında tutma yeteneklerini kısıtlayacağından korkarak dışlayıcı kurumları sağlamlaştırmak için kullandıkları bir araçtı. Bağımsızlığın yapısı da çok farklıydı. Meksika örneğin, bağımsızlığın ardından on yıllar boyunca iç savaşlarla ve istikrarsızlıklarla boğuşmuştur. İşletmeleri kuranlar ve yatırım yapanlar ile kurulan işletme ve yapılan yatırımların türü de, Birleşik Devletler ile Meksika arasında hayli farklıdır. Örneğin, Birleşik Devletler'de, o dönemin önde gelen işadamlarının farklı geçmişlerinden de anlaşılacağı üzere, 19. yüzyılda gelecek vaat eden alanların pek çoğuna serbestçe giriş mümkündü. Meksika'da ise 19. yüzyılın ikinci yarısında, görece istikrarla birlikte ortaya çıkan işletmeler, iktidarla işbirliği yapan, yasal düzenlemelerle korunan ve bankacılık sistemini tekeline alan elitlerce kurulup yönetilmişti. Sonuçta, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında hızla büyüyen Meksika değil Birleşik Devletler oldu. Ve bu iki ülke arasında, Kuzey Amerika ile Güney Amerika arasındaki uçurumun en çok açıldığı dönem de işte bu dönemdir.

Şunu da ayrıca vurgulamak gerekir ki, kapsayıcı ekonomik kurumlar sadece dar bir elit sınıfının mülkiyet haklarını garanti altına almak amacıyla değil, söz konusu hakların nüfusun çoğunluğu için geçerli olması ve toplumda herkesin eşit şartlara kavuşabilmesi için oluşturulmuşlardır. Bu sayede, bireylerin mukayeseli üstünlüklerinin farkına varması mümkün hale gelmiştir. Bu yine Amerika'dan; bu kez Karayipler'den bir örnekle açıklanabilir. 1680'de, İngiliz hükümeti Barbados Batı Kolonisi'nde bir nüfus sayımı gerçekleştirdi. Ada üzerindeki nüfusun yaklaşık 60.000 kişi olduğu, hemen hemen 39.000 kişinin, nüfusun geri kalan üçte birlik bölümünün malı olan Afrikalı köleler olduğu ortaya çıktı. Aslında bunlar, adanın hemen hemen büyük kısmına sahip olan 175 şeker kamışı ekicisinin köleleriydiler. Bu sömürgeciler hem kendi arazileri hem de köleleri üzerinde güvence altında olan ve iyi uygulanan mülkiyet haklarına sahiptiler. Şayet bir sömürgeci bir köleyi başkasına satmak isterse, bunu yapabilir ve mahkemeden bu satışı ya da taraf olduğu herhangi başka bir anlaşmayı uygulamasını bekleyebilirdi. Bu durum kısmen bu sömürgecilerin aynı zamanda adanın en yüksek yargıçları, askeri yetkilileri ve politikacıları olmalarından kaynaklanıyordu. Adanın elit kesiminin iyi tanımlanmış, güvence altına alınmış ve uygulanmakta olan mülkiyet haklarına ve sözleşmelerine rağmen, nüfusunun üçte ikisini eğitime, ekonomik fırsatlara erişimi

olmayan ve becerilerini ya da yeteneklerini kullanmak için hiçbir fırsata ya da teşviğe sahip olmayan kölelerden oluşması nedeniyle Barbados'ta oldukça yüksek nitelikte dışlayıcı ekonomik kurumlar vardı. Kapsayıcı ekonomik kuruluşlar, sadece elitler için değil toplumun çok daha geniş bir kesimi için mülkiyet haklarının ve ekonomik fırsatların güvence altına alınmasını gerektirmektedir.

Amerika kıtasının tarihi aydınlatıcıdır; zira kurumların ve ekonomik gelişmenin gidişatının dışlayıcı kurumlar kurma peşinde koşan elitlerin başarılı olup olmamasına nasıl bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak Amerika kıtası dünyanın geri kalanını tamamen temsil etmemektedir. Dünyanın diğer pek çok bölgesinde, dışlayıcı kurumlar dışarıdan empoze edilmek yerine çoğunlukla içerdeki elitler tarafından oluşturulmaktadır. Örneğin İspanya ve İngiltere'yi 17. yüzyılda birbirinden ayıran şey, İspanya'daki mutlakiyetçi dışlayıcı kurumların devamlılığı ve İngiltere'de bunların giderek çökmesi ve yerini daha kapsayıcı kurumlara bırakmış olmasıdır. Yani *Bazı Milletler Neden Başarısız Olur*'un detaylı bir biçimde anlatmaya çalıştığı hikayenin can alıcı kısmı, kurumsal değişim sürecidir.

Belki de en zor soru, dışlayıcı kurumların zaman içinde nasıl daha kapsayıcı kurumlar haline geldiğidir. Bu sorunun yanıtı daha karmaşıksa da, bazı yönleri net ve açıktır. Çoğu zaman, elitler dışlayıcı kurumlardan daha fazla çıkar sağladıklarından daha kapsayıcı kurumlar oluşturmaya istekli olmazlar. Bunu, Virginia Şirketi örneğinde de gördüğümüz gibi, politik güçten mahrum bırakılanların talepleri üzerine mecbur kaldıklarında yaparlar. Kurumsal değişiklikler elitler böylesi tavizler vermeyi kendi çıkarları için daha uygun bulduklarında daha öngörülebilir bir şekilde ortaya çıkar. Ancak Libya ve Suriye'de son dönemde yaşanan gelişmelerin de göstermiş olduğu gibi, pek çok durumda, böylesi geçişler elitler bunlara karşı koyacağı için mümkün olmamaktadır. Bu durumda, kurumsal değişim devrimci değişimlerle sonuçlanır ki bu aynı zamanda bir istikrarsızlık riski de doğurur; idareyi bir başka grup eline alır ve dışlayıcı kurumları kendi çıkarları için suiistimal etmeye başlar. Örneğin Rus Çarı'nı deviren Bolşevikler'in yaptığı gibi.

Sonuç

Bazı Milletler Neden Başarısız Olur'da sunduğumuz çerçeveden çıkarılacak en önemli ders, siyasetin önemidir. Elbette, ekonomik teşvikleri ve bunların sonucu olarak kaynakların, yatırımların ve inovasyonun tahsisini belirleyen şey ekonomik kurumlardır. Ancak ekonomik kurumların nasıl işleyeceğini ve bunların nasıl bir evrim sürecinden geçeceğini belirleyen siyasi kurumlardır. Dışlayıcı ekonomik kurumlardan muzdarip olan pek çok toplumda söz konusu kurumların yok olmasının nedeni, siyasi gücün, dışlayıcı siyasi kurumlarla hüküm süren elitlerin elinde toplanmış olmasıdır.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan son olaylar da siyasetin rolünü göstermektedir. "Arap Baharı" sadece başladığı yer olan Tunus'u sallamakla kalmadı, Mısır, Libya ve Yemen'i ve her ne kadar iktidarlar hala direniyorsa da Bahreyn ve Suriye'yi de sarstı. Bu ülkelerdeki hoşnutsuzluğun kökenleri ekonomik ve sosyaldır ancak bunlar siyasi faktörlerce şekillendirilmektedir. Nüfusun geneli nesillerce baskı altında tutulmuş ve siyasi güçten dışlanmıştı. Mısır'da Tahrir Meydanı'ndaki protestocular bunu anladı ve işte tam da bu nedenle sadece mevcut rejimden imtiyaz veya taviz değil köklü siyasi değişim de talep ettiler.

Tüm bunlar basit ancak hayati bir sonuca işaret etmektedir: Siyasi haklarınızı elde etmeden ekonomik haklarınızı elde edemezsiniz. İşte bu işin zorluğu da burada yatmaktadır zira siyaseti düzeltmenin bir formülü yoktur. Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da ve özellikle Mısır ve Tunus'taki mücadelelerle bu durum bir kez daha ortaya konmuştur. Mısır'daki zafer demokrasinin zaferi mi olacaktır yoksa aşırıcılığın zaferi mi? Tahrir Meydanı'ndaki olaylar siyasetin doğasını geri dönülemez biçimde değiştirmiş midir yoksa benzer bir ekonomik ya da siyasi yapı başka bir kisve altında yeniden ortaya mı çıkacaktır? Yoksa tüm bu olanlar Müslüman Kardeşler'in himayesi altında yeni bir otoriter rejimin yolunu mu açmıştır? Bölgenin ekonomik gidişatını anlamak için kritik önemde olsa da, bu sorulara dolambaçsız yanıtlar vermek mümkün değildir. Bu ulusların siyasi ve dolayısıyla ekonomik olarak ne kadar başarılı olacağını belirleyecek olan şey siyasi detaylar ve tarihte izlenmiş olan yoldur.